

УДК [821.161.2: 7.034.7] Шевченко

О.В. Кулікова

АГІОГРАФІЧНИЙ МОТИВ НАСЛІДУВАННЯ ХРИСТА І АПОСТОЛЬСТВА ТА ЙОГО ПРОЯВИ В ТВОРЧОСТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

Творчість Тараса Шевченка значною мірою віддзеркалює основні риси української літератури часів бароко, яка представлена такими літературними пам'ятками як «Книга житій Святих» Св. Димитрія Ростовського. Основними мотивами таких творів було проповідування християнського способу життя. Особливе місце в літературі різних жанрів займав мотив наслідування вчення Христа та Апостолів.

Проблематикою зверненості Т. Шевченка до агіографічного мотиву наслідування Христа та його проявів у творчості поета займалися Леонід Білецький [1], І. Ісиченко [3, 4, 5], Леонід Ушкалов [15, 16] та ін.

Метою даною статті є простежити як саме один з найрозповсюджених мотивів агіографічної літератури – мотив наслідування Христа трансформується у творчості Т. Шевченка.

Наскрізною в літературі бароко є тема перших християн, котрі поставлені апостолами Петром та Павлом та забажали наслідувати їх [17, с. 118–120]. У житійній літературі апостолам Христовим присвячено чимало оповідань. Їхні послідовники – митрополити, єпископи, мученики за віру, сповідники – своїм життям, служінням та сповіданням віри теж є наслідниками справи Христа й апостолів. Наприклад, у житії святого Михаїла, митрополита Київського і всієї Русі чудотворця, сказано: «Все кратке время управления святого Михаила Русскою Церковію протекло в апостольских трудах: в проповіді Євангелія язичникам, в крещенні их и утвержденні в вірі новопросвіщенных» [9, с. 669].

Тема наслідування Христа розкривається насамперед у розповідях про життя згідно з Христовими заповідями, у вченні про нове благодатне життя, котре наслідують віруючі й ті, котрі підтримують

своє життя силою спасительних Таїн. Особливе місце посідає тут вчення про моральну висоту, котрої може досягнути християнин ще на землі, якщо буде намагатися жити по-християнськи.

Одним зі шляхів спасіння, зображених у житіях, є спосіб життя, в ході якого людина повністю віддає себе Христу. Наслідуючи Христа в земному житті, апостоли та Христові мученики обирають шлях смерті, муки за Христа, щоб наслідувати блаженство життя небесного [10, с. 464]. Крім того, оспівують апостольство й церковні пісні або тропарі, присвячені послідовникам Христа: «нищетою невірія одержимий землі Російської принес от царствующего града Євангеліє Христово и сіе даровал ей» [9, с. 667-668], – та на молебнах: «апостольство всеславное, мученики и святіи, молитє Христа Бога спастись душам нашим» [6, с. 185]. Саме це могло бути ще одним джерелом ознайомлення Шевченка з мотивом наслідування Христа.

Цей мотив передається також текстами житій святих, для чиїх героїв характерна непохитна віра, готовність до самопожертви та служіння людям, щире розкаяння у скоєних гріхах, сумирність, нестягання, невтомна робота над собою з безугавною молитвою, терпіння, любов до всього, що створено Богом.

Сягає апостольського вчення і молитва, котра ще називається «Заповіді блаженства», котру обов'язково співають під час ранкової відправи або утрени й котра, поза всяким сумнівом, могла послужити ще за одне джерело мотиву христонаслідування у творчому доробку письменника.

Загалом наслідування Христа та апостольства є однією з провідних тем у творчості Т. Шевченка [15, с. 54]. Ця тема розкривається за допомогою застосування мотивів, які традиційно використовувались бароковими авторами при проповідуванні євангельського вчення. Тема наслідування Христа та апостолів у творах Шевченка відображена у великому спектрі використаних письменником тем: це і мотив правди, і мотив покаяння, і скоєння гріхів та звойовування їх, а насамперед, мотив всеосяжної любові до людей.

Л. Ушкалов пише, що «сене ідеї наслідування Христа відкрився Шевченкові ще й в шанованих кирило-мефодіївцями повчаннях

Фоми Кемпійського «De imitation(e) C(h)risti libri IV» («Про наслідування Христа»)» [15, с. 55], яка розповідає про правду, про любов, про внутрішнє життя людини згідно з євангельським вченням. Близький приятель Шевченка з Оренбурга К. Герн підтверджує, що книжку цю вони з Шевченком читали й часто до неї поверталися [1, с. 29].

За джерело ознайомлення Т. Шевченка з даною темою І. Ісіченко називає житійні та церковно-історичні книги й пояснює це тим, що Біблія не розкриває усіх подробиць життя апостолів [4, с. 35]. Отже, з цього виходить, що Шевченко міг скористатись численними апокрифами про життя апостолів. Так, одну з таких легенд про апостола Петра як наглядача райської брами Шевченко згадує в містерії «Великий льох».

Для Шевченка образ Христа – це образ всеосяжної любові, образ жертвовності. Він неодноразово називає Бога «Милосердый человеколюбец», «Человеколюбец Бог». А ідеал християнської релігії для Шевченка полягає в істинному наслідуванні Христової любові до людей, наслідуванні Христової істини й правди. Тема наслідування Христа в творчості Т. Шевченка дуже тісно переплітається з темою апостольства. І це природно, бо апостоли продовжили справу Христа й проповідували його вчення. Мотив христоннаслідування Шевченко подає з використанням широкого спектру тем Христового й апостольського вчення. При цьому слід відзначити, що послідовниками Христа та апостолів у творах письменника не завжди постають люди православного віросповідання. Для Шевченка взагалі не було важливим питання, до якого віросповідання належала людина, основне для нього – присутність у людини такої риси як «чоловіколюбіє». Про це особливо яскраво свідчить «Щоденник», де він із захватом говорить про людей великодушних і, навпаки, з розчаруванням – про людей, які тільки вдавали з себе людинолюбців [18, с. 38] та християн [20, с. 104].

Першим твором, в якому безпосередньо простежується мотив наслідування Христа та апостольство, є поема «Тризна». Героями поєми є дванадцятьоро друзів – тут Шевченко наслідує барокову манеру

письма і вдається до метафоричної образності для позначення дванадцяти апостолів. Про бароккові корені свідчать уже перші рядки твору – розлогий епіграф, слова якого взяті із Першого соборного послання св. ап. Петра. В основу сюжету покладено євангельську розповідь про 12 апостолів. До речі, Д. Ростовський у своїй «Книзі житій святих» детально виклав усі етапи життя кожного з апостолів. Тема Христа та його святого діла на землі посідає величезне місце в життях апостолів. Т. Шевченко переймає традицію агіографічної прози в даному разі тим, що теж вводить цю тему до своїх творів. На тлі мотиву апостольства виринає мотив оспівування Христа та проповідування всесвітньої братньої любові: «Ты силой Господа чудесной / Возмог в сердца людей вдохнуть / Огонь любви, огонь небесный» [18, с. 240] – та його проповідь до апостолів: «Он говорил, что обще благо / Должно любовью купить» [18, с. 246].

Темі наслідування Христа присвячена й поема «Неофіти», де Алкід іде за апостолом Петром, стає його послідовником, і тим самим стає на шлях сповідання Христа і його істини, а мати Алкіда, котра теж стає на шлях апостольства, у Шевченковому тексті є прообразом Божої Матері.

У тексті «Неофітів» є декілька основних тем – це зображення образу самого Христа і його вчення, змалювання образу апостола Петра та проповідування ним Христового вчення, зображення образу Богоматері. Слід сказати, що образ Богоматері сягає барокових традицій. Наслідуючи саме бароккову традицію, поет порівнює її з «лілеєю» – символом чистоти й непорочності. А на самому початку поеми Шевченко звертається до Богоматері з молитвами, що теж має барокове коріння [14, с. 207], адже твори часів бароко часто переривалися молитвами. Крім того, поет називає Богородицю «Скорбящих радосте». Слід гадати, що він чув про існування відомої чудотворної ікони «Всіх скорбящих радосте», а отже, міг чути й молитву та акафіст до цієї ікони. Також Шевченко називає її «Благословенная в женах» – словами з євангельської молитви архангела Гавриїла до Богоматері «Радованіє». Саме зображення життя Богоматері сягає євангельських традицій, а почасти й барокових акафістів, молитов

та численних інших творів, зокрема, Л. Барановича, І. Галятовського, Д. Ростовського. Слідуючи за Євангелієм, а також за літературою бароко, яка розробляє тему чистоти й непорочності Божої Матері (як співається в кожному зі святкових тропарів: «Чистая Діво, радуйся. Твой Син тридневен воскрес!») [6, с. 256], Шевченко називає Богородицю «Богом ізбранная Марія».

У житті апостола Петра є згадка про те, як після його проповіді одна з наложниць імператора Нерона пішла за ним та його вченням: «Сильно разгнівался Нерон на всю церковь вірних и особливо на апостола Петра, обратившего его наложниц ко Христу и научившего их целомудренной жизни» [12, с. 633]. Шевченко теж описує подібний епізод: «...І слово / Из уст апостола святого / Драгим елеєм потекло. / І стихлі оргія. А жриця Кіпріди, оргії цариця, / Поникла радостним челом / Перед апостолом. І встала, / І всі за нею повставали / І за апостолом пішли. / У катакомби» [19, с. 248]. І за зразком барокових авторів, наприклад, «Життя апостола Павла», Шевченко поряд із описом його життя, подає основні засади його вчення. Ідеї апостольства в поета виринають у контексті його критики існуючого суспільно-політичного ладу й цілком збігаються із вченням апостолів, поданих як в їхніх життях [12], так і в численних барокових творах, які брали евагельські події за основу. Зокрема, в «Житті апостола Петра» сказано, що основним його життєвим кредо було «ходить пред Господом без порока во всіх ділах своих» [12, с. 633]. Такі самі ідеї втілює і Шевченко при створенні образу апостола Петра: «Щоб слово пламенем взялось / Щоб людям серце розтопило»; «Благовістив їм слово нове, / Любов, і правду, і добро, / Добро найкращеє на світі, / То братолюбіє...» [19, с. 246].

У «Неофітах» відтворено й бароковий мотив молитви за ворогів. Перші християни під час безжалісних катувань прощають свого ворога Нерона, так само як прощає Христос своїх розпинателів: «Молітесь, братія! Молітесь, молітесь / За ката лютого, Його / В своїх молитвах пом'яніте. / Перед гординою його, / Брати мої, не поклонітесь. / Молитва Богові. А він / Нехай лютує на землі, / Нехай пророка побиває, / Нехай усіх нас побиває, / Нехай усіх нас розпинає; / Уже

внучата зачались, / І виростуть вони колись / Не месники внучата тії, / Христови воїни святіє! / І без огня, і без ножа / Стратеги Божії воспрянуть. / І тьми, і тисячі поганих / Перед святими побіжать. / Молітесь, братія» [19, с. 250].

Що стосується постаті Алкіда як прообразу апостола Петра в тексті «Неофітів», то в житті Петра підкреслюється, що святий Петро мав багато послідовників, з якими він був схоплений і покараний на смерть. Шевченко теж завершує свою поему розповіддю про загибель святих. Але Шевченко відходить від барокового зображення «погребіння тіла з честію» й зображує поховання святих із трагічними, болісними мотивами. Закінчується поема мотивом навернення в християнство матері Алкіда та її наміром продовжити справу сина: «І на торжища, і в чертоги / Живого істинного бога / Ти слово правди понесла» [19, с. 257].

Проповідувані Христом, а пізніше апостолами «заповіді блаженства» інтерпретовані поетом теж у контексті проповідування євангельського вчення. У поемі «Тризна» описується земне життя Христа, де його зображено найдосконалішою людиною всіх часів. Він зображений саме як блаженний, згідно з усіма заповідями блаженства: «Блажен тот на свете, кто малую долю, / Кроху от трапезы волен уделит / Голодному брату и злобного волю / Хоть властью суровой возмог укротить! / Блажен и свободен!.. Но тот, кто не оком, / А смотрит душою на козни людей / И может лишь плакать в тоске одинокой» [19, с. 247].

У Шевченка бачимо своєрідне потрактування цих заповідей. Так, заповіді: «Блаженни миротворци, яко тії сынови Божії нарекутся» та «Блажени изгнани правды ради, яко тіх есть Царство Небесное. Блажени есте, егда поносят вам, и изженут, и рекут всяк зол глагол на вы, лжуще Мене ради» – відображено в рядках: «Он говорил, что обще благо / Должно любовью купить / И с благородною отвагой / Стать за народ и зло казнить. / Он говорил, что праздник жизни / Великий праздник, божий дар, / Должно пожертвовать отчизне, / Должно поставить под удар» [19, с. 246]. Заповідь: «Блажени плачущи, яко тіх есть Царство Небесное» подана в зображенні пророка

плачучим: «Он тихо, грустно говорил, / И умолкал!.. В тоске мятежной / Из-за стола он выходил / И горько плакал» [18, с. 247]. Слід сказати, що тема «сумування, плачу», запозичена з Євангелія, була оброблена в численних пам'ятках барокової літератури. По-перше, ця тема розвивалась у контексті вчення про марність усього земного, що знайшло відображення як в житіях, так і іншій повчальній духовній літературі. Наприклад, Д. Ростовський застерігає від «жестокосердія в ділах милосердія по отношению к ближнему своему» й пише: «Остерегайся того, чтобы и жестокосердіе твоє не закрыло перед тобою двери в рай» [11, с. 8]. Цей мотив не раз знаходив своє віддзеркалення в численних барокових творах. Тема милосердя вслід за сторінками барокових творів стала найпоширенішою і в церковній проповіді, тобто «Пролог» теж містить коротенькі розповіді, де основний сенс такий: «милостиня наближає до Христа» або «пропав той день для вічного життя, якщо ти не зробив у той день ніякої милостині». У багатьох текстах житій подається порада, як взірець для наслідування християнам, подавити милостиню. Ця добра справа розглядається в агіографічних творах як неодмінна цнота християнина. Такий мотив міститься в «Преставленіє блаженной княгини Ольги, во святом крещеніи Єлены», де княгиня за три дні до своєї кончини радить синові Святославу серед інших настанов роздати по її смерті милостиню [13, с. 318]. Отже, цілком очевидно, що наявність цього мотиву в бароковій літературі сягає Христового вчення про блаженства.

Для Шевченка ця тема важила дуже багато хоч би тому, що заповіді блаженства стосовно милостині він дотримувався все своє життя. Про це переконливо свідчать спогади його сучасників. Він ніколи не жалкував грошей на милостиню, міг віддати останню копійку на похорон свого друга, не жалкував грошей на гостинці дітям. Тому немає сумніву в тому, що, добре засвоївши євангельські заповіді у своєму власному житті, поет не міг не звернутися до цих мотивів, як зразків виховання, у власній творчості.

На взір агіографічних оповідань, чії автори часто пояснюють значення поняття блаженства у формі поради для спасіння

душі навіщати болящих: «Если услышишь, что кто-нибудь из братії болен, не полінісь посітить его и с усердієм послужи ему...» [8, с. 252], – розробляє цей мотив і Т. Шевченко. Так, у повісті «Наймичка» він зображує Лукію, яка піклується про хвору сусідку, виходжує її й рятує від голоду та холоду. А в поведінці Якіма з тієї ж повісті письменник підкреслює його старанність на шляху слідування християнській настанові бути милостивим: Яким без зайвих мудрувань щиро ділиться всім, що в нього є з Лукією, не ображає людей, котрі в нього працюють, передає щедрі гостинці школярам та людям духовного сану. Традиція «страннопріємства», мотив якого теж поширений у бароковій літературі, відображена в епізоді зустрічі батьком Лукії жниць, котрі йдуть утомлені з поля: «...И просил их милостиво зайти к нему в оселю и повечерять» [20: 61]. За таким самим взірцем зображена й панна Магдалена в повісті «Варнак», якій зовсім не були притаманні користолюбні нахили. Цей самий мотив утілений і в «Москалевій криниці», де поет радить: «Діли з убогим заробіток, / То легше буде зароблять» [18, с. 63]. І навпаки, людська немилосердність знаходять засудження в таких творах Шевченка, як «Катерина», «Сова», «Слепая» та інші.

Дуже своєрідне втілення теми наслідування Христа й апостольського вчення, що розкривається в мотивах проповідування євангельської правди й любові, постає у поемі «Єретик». Уже сам контекст говорить про неабияку проїнятість поеми бароковими темами та мотивами. По-перше, самого Івана Гуса Шевченко ототожнює з «праведним», «мучеником», а справу його життя ототожнює зі справою Христа. Отже, контекст поеми розділяє погляди барокових творів, де послідовники Христа та апостолів гинуть за сповідання Ісуса Христа та його вчення. До такого самого зображення Гуса приходять і Т. Шевченко: коли ченці постали проти Гуса, Шевченко каже, що вони постали «против Христа». Коли його повели на страту, Шевченко пише: «І повели Гуса / На Голгофу у кайданах» [18, с. 294], так само як колись повели Христа. Людей, котрі зрадили Гуса, Шевченко називає «іудами»: «Зібралися, мов іуди / На суд нечестивий / Против Христа...» [18, с. 293]. Наслідування Христа полягає в наслідуванні

його жертвності та всепрощення, його молитви за ворогів. Такий самий мотив виринає і в поемі «Єретик». Ідучи на страту, Гус молиться: «Моліться! Моліться! / Господи, помилуй, / Прости ти їм, бо не знають...» [18, с. 295]. Так само молився й Ісус Христос, коли його вели на Голгофу.

Розробляючи мотив «правди і любові», як одну із складових апостольського вчення, Шевченко виражає протест проти сучасного церковного устрою. Відомо, що люди духовного сану через чин рукоположення від вищих церковних ієрархів є спадкоємцями тих 12 апостолів, які є послідовниками справи Христа на землі. Тим часом Шевченко, наслідуючи барокові теми та образи, передає таке їх бачення: «Кругом неправда і неволя, / Народ замучений мовчить. / І на апостольським престолі / Чернець годований сидить. / Людською кровію шинкує / І рай у найми оддає» [18, с. 289]. Саме при залученні мотивів із суті проповідей Христа, а пізніше апостолів, Шевченко закликає: «Одностайно стати / За Євангеліє правди, / За темнії люди» [18, с. 289]. А своєрідність використання Шевченком мотиву наслідування Христа в цьому творі полягає в тому, що Шевченко, незважаючи на оспівування народних героїв, обирає саме барокові мотиви, все ж таки від головної барокової спрямованості він відступає. Відомий той факт, що майже всі барокові автори писали полемічні твори, сенс яких – викриття єретичних учень та боротьба з ними. Наприклад, Д. Ростовський в «Алфавиті духовному» писав: «Єретики та всі зломудрі теж здаються мудрими та розумними, але вони не перебувають і не хочуть перебувати в істині, бо потьмарились в розумі і зробились сліпі від своєї неправди. Тому мудрість їх не прийнята і зневажена: мудрість із неправдою не можуть бути прийняті. Наприклад, як можуть бути прийняті Богом любомудри західні, котрі думають супротивне Церкві, що містить істину в неправді? Ніяк» [7, с. 20].

Важко сказати, чи знав Шевченко «Алфавит духовний», але навіть коли не знав, то чимало житій святих пройняті саме цією ідеєю. Мотив «істини в неправді» в бароковій літературі обґрунтовується із залученням Святого Письма, а саме слів Христа: «по ділах рук їхніх

пізнаєте їх» – і набуло значного поширення в полемічній літературі. Полемічність притаманна також добре знаним Шевченком козацьким літописам. Та й загалом, багато творів української барокової літератури спрямовані проти католицької віри. Можливо, якраз оця перейнятість антикатолицьким пафосом сприяла таким яскраво вираженим протикатолицьким мотивам і в поемі «Єретик».

Можна зробити висновок, що, обираючи бароковий мотив правди та істини, а в деякій мірі, і полемічні мотиви – протикатолицькі, Шевченко реалізує їх з метою вираження протесту проти громадського, а відповідно й церковного устрою. Цю думку можна підтвердити зауваженням І. Ісіченка стосовно того, що неодноразове звертання Шевченка до апостольського періоду церкви знайшло відображення в його антимонархічних мотивах. Власне кажучи, «вченню цих апостолів Шевченко надає антимонархічного характеру, що, однак, не було безпосередньо притаманним науці перших проповідників Євангелія» [4, с. 32].

У барокових творах Д. Ростовського мотив христонаслідування має ще один прояв – це наука про зречення себе й слідування за Христом. Ця тема виступає в літературі бароко на противагу темі марності усього земного. Не залишилась вона без уваги і в творчості Шевченка. Ще у своїй ранній поезії, коли поет захоплювався козацькою романтикою, він писав, що все марне, тільки козацька слава не марна: «...бо все гине / – слава не поляже...» [18, с. 120]. Тим часом у поезії періоду заслання поет читає Біблію, книгу Томи Кемпійського «Про наслідування Христа», перебирає в пам'яті все, що він колись знав чи чув читаного в дитинстві, переглядає свою точку зору на власне життя і все ним написане. У цей період поет пише вражаючу за глибиною почуттів поему «Чернець», зміст якої полягає в тому, що все марне, один Бог вічний. Цю тему Шевченко розкриває при змалюванні образу Семена Палія, який переборює в собі свої особисті прагнення, бореться зі своїми думками про козацьке минуле, яке є для нього найдорожчим на світі й, плачучи, ніби приносячи Богові в жертву, як Авраам Ісаака, обирає шлях служіння Богу, вмирає для

світу й починає жити в монастирі, молячи Бога за Україну: «Приспи ж його і занехай / Своєю Борзну і Фастовщину, / Загине все, ти сам загинеш. / І не згадають, щоб ти знав... / І старець тяжко заридав. / Читати писання покинув, / Ходив по келії, Ходив, / А потім сів і зажурився: ... / До утрени завив з дзвіниці / Великий дзвін. Чернець мій сів, / Надів клобук, взяв патерицю, / Перехрестився, чотки взяв... / І за Україну молитись / Старий чернець пошкандибав» [19, с. 51-52].

Як бачимо, Шевченко створює образ Семена Палія в душі життєвих образів, котрі жертвували всім і присвячували своє життя служінню Богу. Слід сказати, що виринаючий у цьому контексті мотив молитви за Україну теж цілком відповідає спрямованості літератури бароко. Про це свідчить цілий цикл молитов за країну в бароковій гімнографії.

Спільною для літератури бароко і творчості Шевченка є ідея наслідування Христа й апостольства. Для творчості Шевченка характерна та риса, що іноді він відходить від того значення, яке барокові автори надавали цьому мотиву, і в своїх творах надає йому антимонархічного звучання. Саме таке використання цього мотиву яскраво втілене в поемах «Царі», «Неофіти» тощо. Утім, наприклад, одна із сторін мотиву наслідування Христа – повчання християнській любові до людей і жертвності заради інших – у Т. Шевченка постає цілком у душі барокових мислителів, як те маємо в поемі «Москалева криниця», «Слепая», «Сова», повісті «Наймичка» тощо. Показово є і така риса: паралельно з мотивом прославлення волі й оспівуванням боротьби за неї іде мотив покаяння. Хоча і цей мотив у Шевченка іноді використано в його найчистішому вигляді, так як він представлений у численних барокових християнських джерелах, а іноді може набувати своєрідної авторської інтерпретації, навіяної бунтарськими настроями поета.

На подальший розгляд в рамках окресленої тематики заслуговує питання інтерпретації теми волі у творчості поета та його відповідника у літературі бароко.

Література

1. Білецький Л. Віруючий Шевченко. Вінніпег: Накладом УВАН, 1949. 30 с.
2. Біографія Т. Г. Шевченка за спогадами сучасників. Київ: Вид-во АН УРСР, 1958. 436 с.
3. Ісіченко І. Аскетична традиція Києво-Печерського монастиря в агіографічному дискурсі свт. Дмитрія Туптала. Дмитро Туптало у світі українського бароко: зб. наук. праць. Львів: Артос-Апріорі, 2007. Вип. 1. С. 7–14.
4. Ісіченко І. Християнська агіографія у творах Тараса Шевченка. Слово і Час. 2003. № 3. С. 29–35.
5. Ісіченко Ю. А. Ранні редакції Києво-Печерського Патерика і суспільно-політичний контекст Т. Г. Шевченко. Вісник Харківського університету. 1986. № 284. С. 43–50.
6. Молитвослов (Полный православный молитвослов на всякую потребу). Песнопения из служб будничных. Тропарь апостолам. Мгарь: Спасо-Преображенский Мгарский монастырь, 2001. 655 с.
7. Ростовский Д. Алфавит духовный Свяителя Дмитрия Ростовского. Изд-во Почаевской Лавры, 1998. 156 с.
8. Ростовский Д. Слово на Рождество Богородицы. Житія святих на руском языке изложенные по руководству Четых-Миней св. Дмитрія Ростовского с дополненіями, объяснительными примечаніями и изображеніями святих. Київ, 2006. Кн. 1. 679 с.
9. Ростовский Д. Память Святого Михаила, митрополита Киевского і всея Руси чудотворца. Житія святих на руском языке изложенные по руководству Четых-Миней св. Дмитрія Ростовского с дополненіями, объяснительными примечаніями и изображеніями святих. Київ, 2006. Кн. 1. С. 667–668.
10. Ростовский Д. Житіе преподобной Поліксені. Житія святих на руском языке изложенные по руководству Четых-Миней св. Дмитрія Ростовского с дополненіями, объяснительными примечаніями и изображеніями святих. Київ, 2006. Кн. 1. С. 461–465.
11. Ростовский Д. Житіе Святаго Праведнаго Филарета Милостивого. Житія святих на руском языке изложенные по руководству Четых-Миней св. Дмитрія Ростовского с дополненіями, объяснительными примечаніями и изображеніями святих. Київ, 2006. Кн. 4. С. 8–34.

12. Ростовский Д. Житіє, подвиги и страданіє Святого славного и всехвальнаго Верховнаго Апостола Петра. Житія святих на русском языке изложенные по руководству Четых-Миней св. Димитрія Ростовскаго с дополненіями, объяснительными примечаніями и изображениями святих. Київ, 2006. Кн. 10. С. 633–678.
13. Ростовский Д. Преставленіє Блаженнои Княгини Ольги, во святом крещеніи Елены. Житія святих на русском языке изложенные по руководству Четых-Миней св. Димитрія Ростовскаго с дополненіями, объяснительными примечаніями и изображениями святих. Київ, 2006. Кн. 11. С. 302–320.
14. Смілянська В. Л. Структура і смисл: Спроба наукової інтерпретації поетичних текстів Тараса Шевченка. Київ: Вища школа, 2000. 207 с.
15. Ушкалов Л. В. Бароко та творчість Шевченка. Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах. 1999. № 1. С. 51–55.
16. Ушкалов Л. В. Есеї про українське бароко. Київ: Факт. Наш час, 2006. 284 с.
17. Франко І. Я. Святий Климент у Кореуні. Причинок до історії старохристиянської легенди. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наук. думка, 1981. Т. 34 : Літературно-критичні праці (1902–1905). С. 95–102.
18. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. Т. 1 : Поезія, 1837–1847. Київ: Наук. думка, 2001. 781 с.
19. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів : У 12 т. Т. 2 : Поезія 1847–1861. Київ: Наук. думка, 2001. 775 с.
20. Шевченко Т. Г. Повне зібрання творів: У 12 т. Т. 3: Драматичні твори. Повісті. Київ: Наук. думка, 2001. 589 с.

Анотація

О.В. Кулікова. Агіографічний мотив наслідування Христа і апостольства та його прояви в творчості Тараса Шевченка

В статті розглянуто особливості барокового мотиву христонаслідування у творчості Т. Шевченка. Тема наслідування Христа, яка є осередком барокового богомислення, є осередком і творчості Шевченка. Ця тема постає магістральною у поемах «Тризна», «Неофіти», «Москалева криниця» та є одним зі структурних компонентів у ряді інших творів Шевченка. Маємо на увазі широкий спектр відтворення цього мотиву авторами бароко,

а відповідно, і зверненість до нього Т. Шевченка. У статті з'ясовано, що Шевченко використовує мотив апостольського вчення у контексті тих творів, де очевидні мотиви протесту проти політики царського уряду. Матерії для цих творів він запозичує з церковно-історичної та проповідницької літератури часів бароко. Звернення до цього мотиву в поемі «Москалева криниця» цілком суголосне бароковим джерелам: зречення своєї волі, непохитність віри, самопожертва та служіння людям, невтомна робота над собою з безугавною молитвою, терпіння, любов навіть до ворогів. Мотив зречення себе й слідування за Христом, який є дуже характерним для барокового богомислення, постає наскрізним і в поемі «Чернець», де поет змалював образ Семена Палія у душі житійних образів.

Ключові слова: бароко, мотив, наслідування, агіографічні джерела, вплив на творчість.

Аннотація

О.В. Куликова. Агиографический мотив подражания Христу и апостольству и его проявление в творчестве Тараса Шевченко

В статье рассмотрены особенности бароккового мотива подражания Христу и апостолам в творчестве Т. Шевченко. Тема христонаследования является средоточием бароккового богомыслия и является центральной в творчестве Т. Шевченко. Эта тема стала магистральной в поэмах «Тризна», «Неофиты», «Колодец солдата» и является одним из структурных компонентов в ряде других произведений Шевченко. Рассматривается широкий спектр воспроизведения этого мотива авторами барокко, а соответственно, и обращение к нему Т. Шевченко. В ходе анализа выявлено, что Шевченко использует мотив апостольского учения в контексте тех произведений, где очевидны мотивы протеста против политики царского правительства. Материи для этих произведений он заимствует из церковно-исторической и проповеднической литературы времён эпохи барокко. Обращение к этому мотиву в поеме «Солдатский колодец» полностью созвучно с источниками литературы барокко: отречение от своей воли, непоколебимость в вере, самопожертвование и служение людям, неутомимая работа над своим внутренним совершенствованием с непрекращающейся молитвой, терпение, любовь даже к своим врагам. Мотив самоотречения и следования за Христом, который является характерным для бароккового богомыслия, является сквозным и в поэме «Чернец», в которой поэт создаёт образ Семёна Палія в духе житийных образов.

Ключевые слова: барокко, мотив, подражание, агиографические источники, влияние на творчество.

Summary

O.V. Kulikova. The hagiographic motif of the following after Christ and apostles and its reflection in the creative works

by Taras Shevchenko

The peculiarities of the baroque motif of the following after Christ have been considered in the article. This theme which is the central in the baroque literature is also central in Taras Shevchenko's creative works. The theme is the main one in such Shevchenko's poems as «Tryzna», «Neophity», «Moskaleva krynitsa» and is one of the structural components in the number of other Shevchenko's works. Here, we mean the wide spectrum of this motif reproduction by the baroque authors, and correspondently, the use of this motif by T. Shevchenko. In the article, it has been ascertained that Shevchenko use the motive of the apostoles study in the context of those works where the motives of the protest against tsar policy are the most obvious. The poet derives the material for these works from the church and historical preaching baroque literature. The use of this motive in the poem "Moskalyeva krinita" is fully consonant with the baroque sources: renunciation of your own will, firmness in faith, self-sacrifice, work for the sake of people, untiring work on yourself with incessant praying, patience and love even to enemies. The motif of renunciation of your own will and following after Christ, which is characteristic for the baroque preaching literature, becomes central in the poem "Chernetz", where the poet creates the image of Semen Paliy in the spirit of hagiographic images.

Key words: baroque, motive, imitative behavior, hagiographic sources, influence on creative activity.

Інформація про автора

Кулікова Оксана Володимирівна – ORCID: 0000-0001-8558-1702; викладач кафедри іноземних мов Харківського національного медичного університету; просп. Науки, 4, м. Харків, 61000, Україна.